

Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning 2023–2032

– Meld. St. 5 (2022–2023)

Faktaark 2022:13
www.utdanningsforbundet.no

I dette faktaarket gir vi en kort presentasjon av hovedtrekkene i regjeringens langtidsplan for forskning og høyere utdanning. Denne langtidsplanen er den tredje i rekken (de to første kom i hhv. 2014 og 2018). Meldingen er oversendt Utdannings- og forskningskomiteen, og det er ventet at komiteen vil gi sin innstilling i begynnelsen av 2023.

Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning er et av de viktigste strategiske virkemidlene i kunnskapspolitikken. Planen har et tiårig perspektiv, med konkretisering av mål og prioriteringer for kommende fireårsperiode. Regjeringen redegjør for oppfølgingen av langtidsplanen i de årlige statsbudsjettene.

Regjeringen varsler flere meldinger i denne stortingsperioden, blant annet om profesjonsutdanningene, arbeidslivets kompetansebehov og en egen om forskningssystemet.

Hovedprioriteringer i langtidsplanen

Regjeringen peker ut tre overordnede mål for perioden 2023–2032:

- styrket konkurransekraft og innovasjonsevne
- miljømessig, sosial og økonomisk bærekraft
- høy kvalitet og tilgjengelighet i forskning og høyere utdanning.

Langtidsplanen inneholder i tillegg seks tematiske prioriteringer og to målrettede samfunnsoppdrag.

De tematiske prioriteringene er:

- hav og kyst
- helse
- klima, miljø og energi
- muliggjørende og industrielle teknologier
- samfunnssikkerhet og beredskap
- tillit og fellesskap

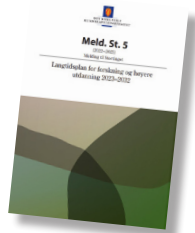
Samlet dekker målene og prioriteringene de områdene regjeringen mener er viktigst for kunnskapsutvikling i årene fremover, samtidig som regjeringen er opptatt av at kunnskapen utvikles og tas i bruk. FN's bærekraftagenda er tatt inn i målene, og preger alle de tematiske prioriteringene.

Målrettet samfunnsoppdrag («missions»)

Planen lanserer et nytt virkemiddel, såkalte «målrettede samfunnsoppdrag», i det norske forskningssystemet.

MÅLRETTEDE SAMFUNNSOPPDRAG

«nyskapende og ambisiøse prosjekt der forskning blir koblet med andre virkemiddel for å løse konkrete problem innenfor en gitt tidsfrist gjennom tverrsektoriell og målretta innsats».

Norge har tidligere deltatt i EUs samfunnsoppdrag, og nå lanserer regjeringen de to nasjonale samfunnsoppdragene for å medvirke til «mer praktisk bruk av forskningsbasert kunnskap for å løse konkrete samfunnsutfordringer».

Samfunnsoppdragene tar utgangspunkt i områder som har høy prioritet for regjeringen og der forskningsbasert kunnskap og kompetanse er nødvendig for å nå de konkrete målene. Både grunnforskning og anvendt forskning er viktige forutsetninger.

Regjeringen vil prioritere 1) bærekraftig fôr og 2) å inkludere flere barn og unge i utdanning, arbeids- og samfunnsliv.

Ungt utenforskap er en stor samfunnsutfordring med betydelige kostnader for den enkelte og for samfunnet. Med dette samfunnsoppdraget ønsker regjeringen å redusere andelen unge som står utenfor utdanning, samfunns- og arbeidsliv gjennom en såkalt «tverrsektoriell og målrettet innsats som retter seg mot påvirkningsfaktorer for en god oppvekst». Det skal også vurderes om dette samfunnsoppdraget skal omfatte unge voksne.

Folkeforskning og innbyggerinvolvering

I senere år er «folkeforskning og innbyggerinvolvering» tatt i bruk blant annet for å styrke forskningens legitimitet gjennom en tettere kobling mellom forskning og samfunn. EU har for eksempel vektlagt folkeforskning i rammeprogrammet *Horisont Europa*, og det prøves ut ulike metoder for å involvere innbyggere i forskning, spesielt i samfunnsoppdragene. I Norge følges initiativet opp av Forskningsrådet.

FOLKEFORSKNING, DEFINISJON:

Forskning (innsamling eller vurdering av data) utført av vanlige folk, amatører, vanligvis i samarbeid med profesjonelle forskere. (naob.no)

Høyere utdanning og kompetansebehov

Forskningsbasert utdanning er viktig, både for å besette stillinger i offentlig og privat sektor med rett kompetanse, og for å styrke forskning og innovasjon slik at forskningsbasert kunnskap blir tatt i bruk. Utdanningspolitikk blir sett på som viktig for å styrke innovasjon og utvikling. Det digitale skiftet blir sentralt fremover. Regjeringen forventer at utdanningsinstitusjonene tilpasser hvilken kompetanse kandidatene skal oppnå, hvordan de tilbyr og gjennomfører utdanningen. Desentraliserte utdanningstilbud av høy kvalitet skal være tilgjengelig for alle. Dimensjonering av høyere utdanning løftes som tema, og det understrekes at universitetene og høyskolene har et selvstendig ansvar for å dimensjonere tilbud i tråd med den enkelte, og arbeidslivets, kompetansebehov. Regjeringen varsler at de vil utvikle et analyse- og informasjonssystem om kompetansebehov i Direktoratet for høgare utdanning og kompetanse (HK-dir), og vil vurdere endringer i

opptakssystemet til høyere utdanning. Fagskolenes rolle i kompetansepolitikken løftes, og regjeringen varsler oppfølging i en ny stortingsmelding.

Et forskningssystem i balanse?

Det er ulike syn på om det norske forskningssystemet er i god balanse, eller om det bør balanseres bedre enn i dag. I Norge jobber ca. 90 000 mennesker med forskning og utvikling fordelt på tre forskningsutførende sektorer: universitetene og høyskolene, instituttsektoren og næringslivet. Disse sektorene har over tid utviklet og endret seg i et gjensidig vekselforhold. På grunn av endringene i samfunnet de siste 10–15 årene ønsker regjeringen en større oppmerksomhet på forskningssystemet.

Regjeringen trekker frem en rekke tema som de mener er modne for politiske grep før gjennomgangen av forskningssystemet; internasjonalt samarbeid, norsk fagspråk, forskning og utvikling i næringslivet, koordinering av forskningspolitikk og karrierepolitikk hos universitetene og høyskolene. Regjeringen ønsker en gjennomgang av Forskningsrådet og dets roller og funksjoner i det norske forskningssystemet, og de vil følge opp universitetenes og høyskolenes arbeid for å styrke norsk fagspråk. Det varsles en gjennomgang av sektorprinsippet i norsk forskning.

Regjeringen viser til at EUs forskningspolitikk og virkemidler har fått større betydning nasjonalt, og at norsk deltagelse i *Horisont 2020* har vært en suksess. Regjeringen har høye ambisjoner for deltakelsen i *Horisont Europa* for perioden 2021–2027.

Akademisk frihet og tillit til forskning

Det er generelt stor tillit til forskningsbasert kunnskap i Norge. Det er noen bekymringsfulle tendenser knyttet til akademisk yringsfrihet; det rapporteres om trusler, hets og i noen sammenhenger er det reist spørsmål ved uavhengigheten fra politiske og økonomiske interesser (Thue m.fl. (2022)).

Regjeringen viser til at en del av ansvaret for oppfølgingen av anbefalingene i NOU 2022:2 *Akademisk yringsfrihet* (Kjerulf-utvalgets rapport) ligger til sektoren. Alle universiteter, høyskoler, helseforetak og forskningsinstitutter som mottar statlige grunn- eller basisbevilgninger blir bedt om å verne om den akademiske yringsfriheten, tilby nødvendig opplæring og sikre at akademiske kvalitetsnormer ivaretas gjennom fagfellevurdering og levende debatt i fagmiljøene.

Regjeringen vil bidra til å øke bruken av kunnskapsoppsummeringer. Hensikten med kunnskapsoppsummeringer er «å sikre at tjenester, utdanning og forskning er velinformert og basert på pålitelig forskningsbasert kunnskap».

Regjeringen vil sikre at den akademiske friheten ivaretas i politikken for forskning og høyere utdanning, de vil vurdere anbefalingene fra utvalget i forbindelse med en helhetlig vurdering av finansieringssystemet, ny lov om universiteter og høyskoler og i styringsdialogen med sektoren. Regjeringen vil arbeide for å fremme akademisk frihet på internasjonale arenaer der Norge deltar.

Åpen forskning og verdien av data

Akademisk frihet fordrer at offentligheten har tillit til forskning og høyere utdanning, og den tilliten kan aktørene bare få

gjennom «kvalitet, etisk fremferd og åpenhet». Planen løfter fram ulike sider ved åpen forskning. Regjeringen vil blant annet sørge for at offentlig finansiert forskning er tilgjengelig, og at alle UH-institusjoner har ordninger for publisering med åpen tilgang. Regjeringen vil be HK-dir, Sikt (Kunnskapssektorens tjenesteleverandør) og Forskningsrådet om å bistå forskningsinstitusjonene med å utarbeide en strategi for norsk vitenskapelig publisering etter 2024, og det vil bli laget en plan for å nå målene.

Forskningsdata er inkludert i EUs åpne datadirektiv, som skal gjennomføres i Norge. Offentlig finansierte forskningsdata skal være vederlagsfrie dersom de er offentliggjort av forskere, forskningsutøvende organisasjoner eller forskningsfinansierende organisasjoner gjennom et sentralt datalager i institusjonen eller et emnebasert datalager. For å stimulere til bærekraftig og etisk forsvarlig datadrevet forskning, forvaltning og verdiskaping i Norge, er det behov for oppdatert datainfrastruktur. Regjeringen vil arbeide videre med datainfrastrukturen i Norge.

Oppfølging av langtidspanen

Det varsles at det økonomiske handlingsrommet blir mindre i tiden framover. Oppfølging av planen vil skje gjennom bruk av eksisterende ressurser og omprioriteringer. Regjeringen legger til grunn at både departementene, virkemiddelaktørene og forsknings- og høyere utdanningsinstitusjoner følger opp målene og prioriteringene med de ressursene som til enhver tid er tilgjengelige. Regjeringen vil vurdere behovet for oppfølging i de årlige statsbudsjettene.

Utdanningsforbundets mener

Sektoren har vært invitert til å gi innspill til ny langtidspan. Utdanningsforbundet har i innspillet vært opptatt av at økt satsing på grunnforskning må treffe alle fagområder, og har vært bekymret for en svekkelse av humaniora og samfunnsfagene. Utdanningsforbundet har etterlyst et sterkere søkelys på betydningen av utdanning og koblingen mellom utdanning og forskning i de langsiktige prioriteringene. Samfunnet er helt avhengig av et velfungerende utdanningssystem med høy kvalitet, noe som er en forutsetning for å nå planens ambisjoner og mål.

Utdanningsforbundet mener at det er på høy tid å løfte «fremtidsrettet utdanning» som et nytt punkt under planens overordnede mål. En bedre synliggjøring av verdien og betydningen av forskningsbasert lærerutdanning er viktig. Utdanningsforbundet har også tatt til orde for at langtidspanen må tydeligere fremme tiltak for å rekruttere lærere med yrkeserfaring fra barnehage og skole.

Kilder

- Meld. St. 5 (2022–2023) *Langtidspan for forskning og høyere utdanning 2023–2032*.
- NOU 2022:2 *Akademisk yringsfrihet — God yringskultur må bygges nedenfra, hver dag*. Kunnskapsdepartementet.
- Thue, F. mfl. (2021). *Et yringsklima under press? Akademisk frihet og yringsfrihet i en brytningstid*. OsloMet.
- Utdanningsforbundet: *Forskning for praksis og profesjon*. Utdanningsforbundets forskningspolitikk.
- Utdanningsforbundet, 10.09.2021. *Innspill til neste Langtidspan for forskning og høyere utdanning*. Høringsvar